

TARLAN, Ali Nihad

med İkbal'den, İstanbul 1960); *Zebur-u Acemden Seçmeler* (Muhammed İkbal'den, İstanbul 1964); *Darb-ı Kelim* (Muhammed İkbal'den, İstanbul 1968); *Hicaz Armağanı* (Muhammed İkbal'den, İstanbul 1968); *İkbalden Şiirler* (İstanbul 1971). (eserleri hakkında daha geniş bilgi için bk. bibl. Eskiyerli).

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin N. Ergun, *Ali Nihad: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1937; Yusuf Ziya İnán, *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan*, İstanbul 1965; Adnan Siyadet Tarlan, *Merhum Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın Hayatının Tek İstirabı ve Kalan Hoş Sedasından Yankılar*, İstanbul 1980; a.mlf., *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan (S.I.): Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1995, s. 9-16; Âmil Çelebioğlu, *Ali Nihad Tarlan*, Ankara 1989; Müjân Cunbur, "Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın Hayatı ve Eserleri", *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın Makalelerinden Seçmeler*, Ankara 1990, s. 1-9; a.mlf., "Tarlan, Ali Nihad", *Türk Dünya-sı Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 205-207; Faruk K. Timurtaş, "Ali Nihad Tarlan ve Eserleri", *TDED*, XIII (1964), s. 1-6; a.mlf., "Hocam Ali Nihad Tarlan", *TK*, XVII/195 (1979), s. 135-138; Mehmet Çavuşoğlu, "Hocam Prof. Tarlan İçin", *Türk Edebiyatı*, sy. 61, İstanbul 1978, s. 17-20; Meserret Dirioz, "Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan", *TK*, XVII/193 (1978), s. 56-60; a.mlf., "Ali Nihad Tarlan'ı Anarken", *Türk Edebiyatı*, sy. 156, İstanbul 1986, s. 56-57; Cüneyt Eskiyerli, "Kişi Bibliyografyası ve Ali Nihad Tarlan'ın Eserleri", *TUBA*, III (1979), s. 1-29; Gönül Alpay Tekin, "Ali Nihad Bey'in Hayatı", a.e., s. 31-35; a.mlf., "Ali Nihad Beyin Kişiliği", a.e., s. 36-49; "Tarlan, Ali Nihad", *TDEA*, VIII, 273-275.

GÜNAY KUT

TARSÎ'

(الترسيع)

Sözü aynı vezinde ve kafiyede öğelerle süslemek anlamında edebî sanat.

Sözlükte "yapışmak" anlamındaki *rasa'* masdarından türeyen *tarsî'* "yapıştırmak; bir şeyi değerli taş ve mücevherlerle süslemek" demektir (*el-Mu'cemü'l-vasîl*, "rş" md.). Bedî ilmi terimi olarak "*tarsü'l-ıkd*" (gerdanlığın iki tarafını eşdeğer inci ve mücevherlerle süslemek) *terkibinden* gelmektedir. İbn Sinân el-Hafâcî, Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, İbn Hicce ve diğer bazı âlimlerin öngördüğü bu etimolojik yaklaşım (*Sırrü'l-fesâha*, s. 190; *el-Meşelü's-sâ'ir*, I, 397; *Hi-zânetü'l-edeb*, s. 398) kelimenin terim anlamıyla örtüştiğünden isabetli görünmektedir. Çünkü yaygın anlamıyla *tarsî'* sanatı şiirde beytin mısralarını teşkil eden, nesirde ise seci kısımlarını meydana getiren lafızlar arasında vezin, kafîye (revî) ve i'rab yönünden benzer, denk ve eşdeğer öğelerin bulunmasıyla oluşur. Böyle şiire mu-

rassa' adı verilir. Bundan amaç sözün fonetik armonisini arttırmak suretiyle onu güzelleştirip süslemektir (terimin etimolojisine dair İbn Şîs el-Kureşî'nin farklı görüşü için bk. *Me'âlimü'l-kitâbe*, s. 98-99). Ebû Hilâl el-Askerî (*Kitâbü's-Şîna'ateyn*, s. 416), İbn Sinân el-Hafâcî, İbn Reşîk ve diğer birçok belâgatçı ise *tarsî'* beytin orta kesimlerinin secili olmasına özgü kılar. Bâkılânî cinaslı *tarsî'* türünden söz ederek İbnü'l-Mu'tezz'in dizesinde "muñil-muñvil", âyetlerde "mubşîrûn-yukşîrûn" (*el-A'râf* 7/201-202), "mecnûn-memnûn" (*el-Kalem* 68/2-3), "şehîd-şedîd" (*el-Âdiyât* 100/7-8), "mesîûr-menşûr-ma'mûr" (*et-Tûr* 52/2-4) kelimeleri arasında bu tür ilişkinin bulunduğunu belirtir (*İ'câzü'l-Kur'ân*, s. 126-128).

Kudâme b. Ca'fer, Ebû Hilâl el-Askerî ve Bâkılânî gibi belâgat âlimleri *tarsî'n* kasidenin bir iki yerinde icra edilmesini güzel bulmuş, fazlasını tekellüften uzak kalamayacağı düşüncesiyle uygun görmemiştir. Bununla birlikte şiir ve nesir halindeki kelâmın tamamını bu tür kelime alâkalarıyla süsleyen edipler vardır. İbnü'r-Rûmî'nin şu dizelerinde görüldüğü gibi (*a.g.e.*, a.y.):

"أبدانهنّ وما لبس / ن من الحرير معاً حور
أردانن وما مسس / ن من العبير معاً عبير."

"Ebdânühünne-erdânühünne, vemâ lebisne -vemâ mesisne, mine'l-harîri-mine'l-abîri, harîru-abîru" kelimeleri vezin, seci ve sığa bakımından birbirinin aynı veya benzeridir. Ancak burada "hünne, vemâ, min, maan" tekrarlandığı için haşiv sayılmıştır. İbnü'n-Nebîh'in şu dizesinde bütün kelimeler aynı vezinde ve aynı secidedir (Hillî, s. 190-191):

"فحريق جمره سيفه للمعتدي
ورحيق خمرة سيبه للمعتفي."

"Fe-harîk - ve-rahîk, cemre-hamre, seyfi-h-seybi, li'l-mu'tedî-li'l-mu'teffi" ikilemeleri eşdeğerdir. İbn Nübâte el-Hatîb'in hutbelerinde haşivsiz *tarsî'* örneklerine sıkça rastlanır. Şu ifadelerle başlayan hutbesinde görüldüğü gibi:

"الحمدلله عاقده أزيمة الأمور بعزائم أمره
وحاصده أئمة الغرور بقوادم مكره."

"Âkîd-hâsîd, ezimme-eimme, umûr-gurûr, bi-azâim-bi-kavâdim, emrihî-mekrihî" ikilemeleri eşdeğerdir. İbnü'n-Nâzım lafzî fesahatten saydığı *tarsî'* örnekleri olarak bu hutbeyi vermiştir (*el-Mişbâh*, s. 197). Makâmât türü secili nesir eserlerinde ve özellikle Harîrî'de *tarsî'* örnekleri yoğundur. Harîrî, Ebû Zeyd es-Serûcî'nin hitabet ve fesahatini şöyle tasvir ediyor:

"يطبع الأسجاع بجواهر لفظه
يقرع الأسماع بزواجر وعظه."

Reşîdüddin Vatvât cinas, tevriye vb. sanatlarla birleşmesi halinde *tarsî'n* daha güzel olacağını söylemiş, *tarsî'* için güzel örnekler vermiştir:

(el-İnfitâr 82/13-14) *إِن إلبا إلبابهم ثم إلبنا إلبابهم*. (el-Gâşiye 88/25-26).

Hadis:

ربّ تقبل توبتي واغسل حويتي
"Du'â", 2; Ebû Dâvûd, "Vîtir", 25).

Cinaslı:

"الكنوس في الراحات والنفوس في الراحات" İlk râhât "avuç içleri", ikincisi "istirahatler" anlamında cinastır ("Kadehler ellerde, gönüller istirahatte"). Reşîdüddin Vatvât, Ebû'l-Hasan el-Ehvâzî'nin bütün risâlelerinin *tarsî'li* olduğunu belirtir ve şu ifadelerle başlayan risâlesini örnek verir:

"الحمدلله الدائم بقاؤه ، الألام قضاؤه ،
الثاقب برهانه ، الغالب سلطانه"

"(Hadâ'ıku's-sıhr, s. 3-5). "Dâim-lâzım, bekâ-kazâ; sâkıb-gâlib, burhân-sultân" ikilemeleri eşdeğerdir.

Müvelled edipler "taktî" ve taksîm" adını verdikleri, beytin kelimeleri illetli fiillerin emir veya mâzilerinden oluşan türü de *tarsî'* dahil etmiştir. Bu türe Mütenebbî'nin dizelerinde sıkça rastlanır (*Divân*, III, 89):

عش ، ابق ، اسم ، سد ، قد ، جد ، مر ، انه ، ر ، ف ، اسر ، نل
غظ ، ارم ، صب ، احم ، اغر ، اسب / رع ، زع ، دل ، ائن ، بل

Yine Mütenebbî, Hamdânî Emîri Seyfûdde'le'yi övmek ve özrünü beyan etmek için 341 (952) yılında yazdığı bir kasideinde yer alan bu kıtada ona şöyle diyor: "Yaşa, hem de ebediyen, bütün kralardan üstün ol, ordular sal, onlara karşı da bütün insanların efendisi ve lideri sen ol, ihsanlar bahşet / Emir ve yasaklarını içeren fermanlar sal, düşmanlarının ciğerlerine vur, dostlarına in'am ve ihsanla vefa eyle, düşmanlarının üzerine ordular sal ve onları perişan et // Seni çekemeyenleri gazabınla alt et, muhaliflerini isabet eden atışlarla kahret, ırz ve namusları koru, savaş ve gazâlar yap da düşmanları esir al / Salacağın korkuyla onların güvenlerini alt üst et, gazâlarıyla tecavüzlerine engel ol, tebaanın diyetlerini kereminle üstlen, beldeleri şükranla yönet, oralardan himayenle düşmanları püskürt, isteyenlerden ihsanlarını esirgeme." Mütenebbî'nin aynı kasideinde yer alan şu dizesi de bu türdür (*a.g.e.*, III, 85):

"أقلّ ، أقلّ ، أقطع ، احمّل ، علّ ، سلّ ، أهد // زد ، هشنّ ،
أففت ، لutfet ، أرزیزل (Affet, lutfet, araziler

ihsan eyle, binekler bahşet, yüksek mertebeler lutfet, üzgünleri teselli et, eski konumumuzu iade et // Çok lutfet, ihsan ederken sevinçli ve güler yüzlü ol, ihsanlarınla gönüller kazan, zâtına yakın eyle, sevindir, lutfet). Aynı dize bir başka yerde (a.g.e., III, 89), “أقطع” (araziler bahşet) yerine “أن، صن” (lutfunla muamele eyle, himayene al) ve “تفضل” (lutfunla gönülleri hoşnut eyle) yerine “هب، اغفر” (bağış ihsan eyle, bağışla) ifadeleri farklıyla yer alır. İmruülkays: فداد فداد وساد فداد / وقاد فداد وعاد فأفضل “ (Mal sahibi oldu da cömertçe ihsan etti, reis oldu da bol bol lutfetti // Ordulara kumanda etti de mal, can ve namusları kordurdu, dönünce de ihsanlarına devam etti).

Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, bu tür lafız sanatlarının doğal bir akışla icra edilmesini ve anlamı boğmamasını güzelliğin şartı olarak görmüştür (*Miftâhu'l-^ulûm*, s. 431-432). İbn Münkız, Fahreddin er-Râzî ve Sekkâkî gibi önceki belâgatçılar, tarsî için edebî özellikleri yüksek olan kısa Mekki sûrelerden çokça örnek verdikleri halde Ziyâeddin İbnü'l-Esîr fazlasıyla tekellûf taşıdığından Kur'an'da tarsî örneklerinin bulunmadığını iddia etmiştir (*el-Meselû's-sâ'ir*, I, 357-388). Yahyâ el-Alevî tarsîi kâmil ve nâkis bölümlerine ayırmış, kafiye / seci ve vezin bakımından benzer öğelerin bir beyitte toplanmasına kâmil, sadece kafiye / seci bakımından benzerlerin birleştirilmesine nâkis tarsîi demiştir (*et-Tirâzü'l-mütezzammîn*, s. 381-382). Ziyâeddin İbnü'l-Esîr yalnız birinci kategoriye tarsîi saymıştır. İbn Ebû'l-İsba' tarsîi secie benzetmiş, Hatîb el-Kazvîni secie dahil etmiş, Mahmûd el-Halebî ile Şehâbeddin Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî tarsîi dört seci kategorisinden (tasrî, mütevâzî, mutarrâf, mütevâzin) biri kabul etmiş, İbnü'l-Bennâ el-Merrâkûşî tarsîi muzâraa cinasından saymıştır. Süyûtî münferit bir yaklaşım ortaya koymuş, anlam ilgisini esas alarak ortak noktaya sahip öğelerin birleştirilmesini tarsîi kabul etmiş ve şu âyeti örnek göstermiştir:

”إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى، وَأَنْتَ لَا تَنْظُمُ فِيهَا“
“ (Senin için orada ne aç ne de çıplak kalma, ne susama ne de güneşte yanma vardır) (Tâhâ 20/118-119). Burada açıklık susuzlukla, çıplaklık güneşte kalmakla anlamca daha ilgili görünmesine rağmen açıklıkla çıplaklık hâlî (boş) olma, susuzlukla güneşte kalma yakıcılık noktasında müşterek vasıf taşıdığından bir araya getirilmiştir (*Mu'terekü'l-akrân*, I, 415). Ahmed b. Abdürrez-zâk et-Tantarâni'nin meşhur kasidesi, aynı vezin ve kafiyede olan öğelerin çokluğu sebebiyle *el-Kaşidetü't-tarsîiyye* adıyla da anılır (bk. et-TANTARÂNİYYE).

BİBLİYOGRAFYA :

Kudâme b. Ca'fer, *Nakdû's-şî'r* (nşr. M. Abdül-mün'im el-Hafâcî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-il-miyye), s. 80-85; Mütenebbî, *Divân* (Ukberî, *et-Tibyân fi şerhi'd-divân* içinde, nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Beyrut 1397/1978, III, 85, 89; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Şinâ'ateyn* (nşr. Müfîd Kumeyha), Beyrut 1404/1984, s. 416-421; Bâ-killânî, *İ'câzü'l-Kur'ân* (nşr. M. Abdül-mün'im el-Hafâcî), Kahire 1370/1951, s. 126-128; İbn Re-şîk el-Kayrevânî, *el-^ulûmde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1353/1934, II, 25-29; İbn Sinân el-Hafâcî, *Sırrü'l-feşâha*, Beyrut 1402/1982, s. 190-191; Reşidüddin Vatvât, *Hadâ'iku's-sihr fi dekâ'iki's-şî'r* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran, ts. (Matbaa-i Meclis-i Şûrâ), s. 3-5; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-icâz fi dirâyeti'l-icâz* (nşr. Bek-rî Şeyh Emîn), Beyrut 1985, s. 144; Abdürrahîm b. Ali b. Şis el-Kureşî, *Me'âlimü'l-kitâbe ve me-gânimü'l-işâbe* (nşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1408/1988, s. 98-99; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-^ulûm* (nşr. Naîm Zerkûr), Beyrut 1403/1983, s. 431-432; Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, *el-Meselû's-sâ'ir* (nşr. Ahmed Havfî – Bedevî Tabâ-ne), Bağdad 1402/1983, I, 357-388, 397-401; İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrü't-Tahtîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 305-307; İbnü'n-Nâzım, *el-Mişbâh fi 'ilmi'l-me'âni ve'l-beyân ve'l-bedî'* (nşr. Abdülhamîd Hindâvî), Beyrut 1422/ 2001, s. 197; Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *et-Tirâzü'l-mütezzammîn li-esrâri'l-belâga* (nşr. M. Abdüsse-lâm Şâhin), Beyrut 1415/1995, s. 381-382; İbnü'l-Bennâ el-Merrâkûşî, *er-Ravzü'l-merî' fi şunâ'a-ti'l-bedî'* (nşr. Ridvân b. Şakrûn), Dârülbeyzâ 1985, s. 168-170; Safiyyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bedî'iyye* (nşr. Nesîb Neşâvî), Dimâşk 1403/1983, s. 190-191; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb* (nşr. Se-lâhaddin el-Hevvârî), Beyrut 1426/2006, s. 398-399, 401; Süyûtî, *Mu'terekü'l-akrân fi i'câzi'l-Kur'ân* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1973, I, 415; Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, *Nefehâtü'l-ezhâr*, Beyrut 1404/1984, s. 168-169; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-muşâlahâti'l-belâ-giyye ve tetavvürühâ*, Beyrut 1996, s. 306-309.

İSMAIL DURMUŞ

TARSUS

Akdeniz bölgesinde
Mersin'e bağlı ilçe merkezi.

Çukurova'nın güneybatısında Toroslar'ın güneyinde düz bir arazi üzerinde bulunur. Tarsus çayı (Cydnos, Berdan) şehrin yakınından geçer. Şehrin adı Hitit tabletlerinde Tarşa, Asur kaynaklarında Tarzi, Grek kaynaklarında Tharsis, Tarz, Tarsi, Tarsos, Arap ve Osmanlı kaynaklarında Tersîs (ترسيس) ve Tarsûs (طرسوس) şeklinde kaydedilir. Kelimenin eski Yunanca'da “ayak tabanı” anlamı taşıdığı, Tarhon veya Baal Tarz gibi ilâhların bu addan geldiği yolunda efsaneler vardır. Tarsus yöresi Eskiçağ'lardan itibaren bir yerleşme alanıdır. Şehrin yakınındaki Gözlüküle'de Neolitik döneme ait kalıntılar bulunmuştur. Ancak ne zaman ve nasıl kurulduğu bilinmemektedir. Herakles, Perseus, Triptolemes, Kueliler,

Asurlu Sennacherib (m.ö. 704-681) gibi kuruculardan bahsedilir. Strabon, Argos-lular veya Asurbanipal (Sardanapal), Evliya Çelebi, Nuh'un torunu Tarsus ve Şemseddin Sâmî, Fenikeliler tarafından tesis edildiğini yazar. Bölgenin bilinen en eski sakinleri Hititler'le akraba olan Luviler'dir (m.ö. 2000). Daha sonra Kizzuwatna, Kue, Asur (m.ö. 833), Pers, İskender, Selevki, Mısır, Roma ve Sâsânî (260) hâkimiyetinde kalan Tarsus, Bizans döneminde havâri Saint Pavlus'un buralı olmasından dolayı dinî bir merkez özelliği kazandı. I. Iustinianos'un imar ettirdiği Tarsus, Halife Ömer devrinde 16 (637) yılında İslâm topraklarına katıldı. Belâzürî, Tarsus'un Ebû Ubeyde b. Cerrâh veya onun kumandanlarından Mey-sere b. Mesrûk tarafından fethedildiğini kaydeder (*Fütüh*, s. 235). Ardından Bizans'ın geri aldığı şehir, İslâm fetihleri karşısında Suriye'yi tahliye etmek zorunda kalan Bizans İmparatoru Herakleios'un müslüman Araplar'ın Anadolu'ya yaptığı akınları önlemek ve arada tampon bir bölge oluşturmak amacıyla Antakya, Misis ve Tarsus arasındaki kaleleri yıktırıp halkını iç kısımlara çekmesi neticesinde boş kaldı. Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân, 25 (646) yılında düzenlediği Anadolu seferinde Antakya-Tarsus arasındaki şehir-lere Suriye ve el-Cezîre'den askerî birlikler yerleştirdi. Müslümanlarla Bizanslılar arasında birkaç defa el değiştirdi. Emevîler döneminde Abbas b. Velîd b. Abdülmelik buraya yeniden hâkim oldu (93/712).

Suriye ve el-Cezîre fetihlerinden sonra İslâm devletinin sınırlarının Toroslar'a kadar dayanması ve Toroslar'ın İslâm devletiyle Bizans arasında tabii bir engel oluşturmasının ardından sınırdaki şehirlerin iskân edilmesi ve müstahkem kalelerin inşasıyla ortaya çıkan Sugûr bölgesi, Tarsus'tan başlayıp Adana-Misis-Maraş-Malatya hattını takip ederek doğuya doğru Fırat'a kadar uzanmaktaydı. Sugûr bölgesinin batı ucunu teşkil etmesi bakımından Tarsus, İslâm-Bizans mücadelesinde askerî ve stratejik bir öneme sahipti ve Bizans'a yönelik seferlerde askerî bir üs olarak kullanılmaktaydı. 171 (787) yazında Abbâsî Halifesi Hârûnürreşid'in emriyle Bizans seferine çıkan Herseme b. A'yen aynı zamanda Tarsus'un tahkimiyle de görevlendirildi. Herseme bu görevi Ebû Süleym Ferec el-Hâdim et-Türkî'ye verdi. Şehrin imarı tamamlanınca buraya çeşitli bölgelerden askerî birlikler getirilip yerleştirildi. İlk grup Horasanlı 3000 kişiden oluşmaktaydı. Me'mûn 215 (830) yılında çıktığı Bizans seferinde Bağdat'tan Tarsus'a geldi ve bura-